

УДК 007: 304: 070: 303.03

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ТЮТОРІАЛАХ

Олександр Максимов

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті зроблено акцент на загостренні проблеми правового виховання підлітків і, зокрема важковиховуваних учнів, та окреслено шляхи її розв'язання. Розкрито причини девіантної поведінки учнів, типологію відхилення від норми, а також схарактеризовано принципи індивідуалізації, гнучкості та варіативності, що служать підґрунтям для розроблення індивідуальної програми дій із виховання й перевиховання підлітків. Запропоновано тематику виховних годин та круглих столів для пропаганди захисту прав дітей і загальної декларації прав людини. З огляду на це, обґрунтовано нові функції тьютора в роботі з учнями з девіантною поведінкою, надано конкретні рекомендації щодо організації тьюторіалів за принципом індивідуалізації правового виховання. Наголошено на пріоритетності міжперсонального спілкування тьютора з важковиховуваними учнями. Акцентовано на формувальній функції спілкування; розкрито функцію підтвердження статусу учня та внутрішньоособистісну функцію спілкування, що має потенціал позитивних емоцій і почуттів. Підкреслено важливість ознайомлення тьютора з умовами побуту важковиховуваного учня, його взаєминами з батьками, оточенням на вулиці, у дворі в позаурочний час. Вказано на обов'язкове врахування тьютором типології психіки підлітків з девіантною поведінкою, що дасть змогу йому вибудувати програму дій з підопічними. Запропоновано типологію В. М. Сороки-Росинського та висвітлено його науково-педагогічні підходи до виховання дітей із різними типами відхилень.

Ключові слова:

правове виховання; тьютор; важковиховувані підлітки.

Аннотация:**Максимов Александр. Организация правового воспитания подростков в тьюториалах.**

В статье сделан акцент на обострившейся проблеме правового воспитания подростков, в частности трудно-воспитуемых, и предложены пути ее решения. Раскрыты причины девиантного поведения учащихся, типология отклонения от нормы, а также охарактеризованы принципы индивидуализации, гибкости и вариативности, являющиеся основой для разработки индивидуальной программы действий по воспитанию и перевоспитанию подростков. Предложено тематику воспитательных часов и круглых столов для пропаганды защиты прав детей и всеобщей декларации прав человека. В связи с этим обоснованы новые функции тьютора в работе с учащимися девиантного поведения, даны конкретные рекомендации касательно организации тьюториалов по принципу индивидуализации правового воспитания.

Отмечена приоритетность межперсонального общения тьютора с трудновоспитуемыми учениками.

Сделан акцент на формирующей функции общения; раскрыто функцию подтверждения статуса ученика и внутрличностную функцию общения, в которой содержится потенциал положительных эмоций и чувств. Подчеркнута важность знакомства тьютора с условиями быта трудновоспитуемого ученика, его взаимоотношениями с родителями, окружением на улице, во дворе во внеурочное время. Указано на необходимость обязательного учета тьютором типологии психики подростков с девиантным поведением, что позволит ему выстроить программу действий с подопечными. Предложена типология М. Сороки-Росинского и раскрыты его научно-педагогические подходы к воспитанию детей с различными типами отклонений.

Ключевые слова:

правовое воспитание; тьютор; трудновоспитуемые подростки.

Resume:**Maksymov Oleksandr. Organization of legal education of adolescents in tutorials.**

The article focuses on the aggravation of the problem of legal education of adolescents and in particular of pupils with learning disabilities and describes the ways to solve it. The reasons for deviant behavior of pupils, the typology of deviation from the norm are revealed, and the principles of individualization, flexibility and variability, which are the basis for developing an individual program of actions for the upbringing and re-education of adolescents, are described. The topics of educational hours and round tables to promote the protection of children's rights and the Universal Declaration of Human Rights are proposed. In this regard, the new functions of the tutor in working with pupils of deviant behavior are justified, and specific recommendations for organizing tutors based on the principle of individualization of legal education are highlighted.

The author emphasizes the priority of interpersonal communication between the tutor and teenagers with learning disabilities.

The article accentuates the formative function of communication; it describes the function of the pupil status confirmation and the function of interpersonal communication, which helps to bring out the potential of positive feelings and emotions. The research emphasizes the importance for the tutor to learn about the living conditions of the pupils with learning disabilities, their relationships with parents, surrounding, with other teenagers after classes. It is underlined that the tutor must consider the typology of these teenagers' psychic, which will allow the tutor to develop a further program of actions. The author offers the typology by V.M. Soroka – Rosinsky and his scientific and pedagogical approaches to educating children with different types of deviant behavior.

Key words:

legal education; tutor; teenagers with learning disabilities.

Постановка проблеми. Мінливість різних сфер життя українського суспільства є похідною економічної трансформації, розвитку політико-правових і соціокультурних складників країни, що сфокусовано діють на формування особистості, особливо в підлітковому віці. У період 11-17 років відбувається моральне становлення молоді людини, формуються її переконання, які доволі часто не збігаються з думкою старших або загальноприйнятими нормами поведінки в соціумі. Підлітки починають замислюватись над своїм «Я», над собою як над особистістю і,

зрештою, усвідомлюють необхідність самовиховання. А сучасна картина суспільства, яка складається з пазлів занедбаності, явищ корупції різного рівня, неспокою та нестачі миру, безперспективності після завершення навчання, часто негативно впливає на становлення характеру підлітків як найбільш вразливого прошарку населення. Як наслідок, вони стають більш схильними до тимчасового розчарування та депресії, часто вдаються до протесту та зневажливо ставляться до норм і правил поведінки, що призводить до трансформації

окремих дрібних правопорушень у системні, а потім, на жаль, у кримінальні порушення. Найбільше загострення цієї проблеми ми спостерігаємо нині, коли в суспільстві наявна економічна нестабільність, політична «всездозволеність», «переписуються» закони, змінюються морально-духовні цінності та погляди в різних сферах суспільного життя. Це призводить до протистояння підлітків зі старшими поколіннями, які виховувалися на цінностях ідеології минулої епохи. Попри те, що негативні впливи в розвитку особистості та її поведінці багатоаспектні, причина девіантної поведінки підлітків криється в їхньому віці. Саме тоді дитина стає «важкою» у вихованні (Сухомлинський, 1976, с. 515). І дуже важливо, щоб у цей час, від 11 до 17 років, був зменшений ризик недоліків правового виховання з боку дорослих, із якими взаємодіють підлітки, особливо батьків і вчителів. Потрібно організувати процес виховання, зокрема правового, так, щоб не було звинувачень батьків школою, а школи – батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність організації правового виховання учнівської молоді, як справедливо зауважив М. Фіцула (1997), зумовлена розбудовою правової держави, чиє існування немислиме без певного рівня правової культури її громадян, виховання якої розпочинається в родині і триває в школі.

Водночас В. Головченко (1993) та інші дослідники вважають, що правове виховання – це не лише справа школи або інших навчальних закладів, а й правоохоронних органів, громадських, благодійних організацій і батьків.

На нашу думку, в організації правового виховання в сучасній школі бракує напрямку діяльності тьюторів.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що ролі тьютора присвячено чимало праць (Chin, Rabow, & Estrada, 1999; Mayr-Harting, 2006; Rayan, 2001 та ін.), проте, незважаючи на розмаїття поглядів щодо різних аспектів діяльності тьютора середньої школи, все-таки бракує публікацій, у яких йдеться про функції тьютора з організації та проведення правового виховання підлітків.

Формулювання цілей статті. Мета статті – звернути увагу на проблему організації правового виховання підлітків тьютором як надзвичайно потрібною фігурою навчально-виховного процесу в школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Окрім керівництва, що передбачає сприяння інтелектуальному, емоційно особистісному та соціальному розвитку учня; навчання підопічних планування дій та розвиток здібностей, талантів; взаємодію, що дає змогу готувати учня до подальшого навчання, тьютор активно залучає важковиховуваних учнів до виховних заходів

класу, є посередником між позашкільними навчальними і виховними установами, міським відділом ювенальної поліції, батьками тощо.

Власний досвід і проведені дослідження доводять, що вчителям-предметникам і навіть класному керівникові бракує часу, щоб «зануритися» у світ окремого учня, не кажучи вже про двох-трьох важковиховуваних дітей у класі. Особливо це стає помітним, під час форс-мажорних обставин (карантинні заходи, пролонговане тимчасове переселення, родинні кризові ситуації, що мають тенденцію до погіршення тощо). Будь-яка дитина потребує уваги, об'єктивного ставлення до своїх учинків, душевної розмови, ненав'язливих порад щодо дій і перспектив у взаєминах із друзями, однолітками тощо, яких не завжди можуть надати батьки або старший товариш. А від тьютора учень і, насамперед той учень, який найбільше потребує любові та уваги, завжди отримає психологічну підтримку і кваліфіковану допомогу в навчанні, налагодженні стосунків із батьками, однолітками або порадую щодо поведінки.

Тьютор у навчанні учнів виконує роль фасилітатора, а у вихованні, особливо важковиховуваних підлітків, – роль мотиватора, який, завдяки таким особистісним характеристикам, як доступність, завзятість, привітність, демонстративна готовність допомагати, справедливість, твердість в ухваленні рішень, організованість, дисциплінованість, адаптованість тощо, стає прикладом для підопічних (Wootton, 2007).

Принцип індивідуалізації передбачає насамперед спілкування тьютора з вихованцем, у якому важливим моментом є трансформація рольового спілкування в міжперсональне. Тьютор повинен пам'ятати, що рольове спілкування, яким би воно душевним не було, все ж таки позбавляє підлітка певної спонтанності власної поведінки. За такого спілкування підліток сприймається вже не як індивідуальність, а як конкретна соціальна одиниця, що виконує певні функції в соціумі. Міжперсональне спілкування виводить пару «тьютор – учень» на вищу платформу, де учасниками спілкування стають конкретні особистості зі своїми унікальними індивідуальними якостями, інтересами, захопленнями, планами на майбутнє, що й розкривається в процесі спілкування та спільних дій.

Підліток, спілкуючись із тьютором, засвоює загальнолюдський досвід, норми поведінки в соціумі, цінності суспільства, у якому він живе, знання, уміння та способи діяльності, що впливає на його психічний розвиток і врешті-решт формує особистість. Міжперсональне спілкування є універсальною реальністю, тим мікросередовищем, у якому зароджуються, розвиваються і виявляються протягом життя психічні процеси,

стан і поведінка людини. Бесіди під час прогулянок, спільної діяльності тьютора й учня поступово виправляють недоліки у вихованні останнього й змінюють його психічний стан. Зовнішні, опосередковані спілкуванням форми взаємодії учня з тьютором, трансформуються у внутрішні психологічні функції та процеси, а також у самостійну зовнішню активність підлітка. Ця активність не є прямим наслідком механічного засвоєння певного набору компетентностей, а дуже часто, особливо в підлітковому віці, стає результатом критичного «перезавантаження» запропонованого учневі чужого досвіду, його переосмислення та використання для побудови світосприйняття без недоліків. Спілкування, що зумовлює такий результат, виконує формувальну функцію. Паралельно з цим тьютор організовує і підтримує міжособистісні стосунки важковиховуваного учня з іншими учнями класу. Сприйняття поведінки, думок інших учнів та підтримування з ними стосунків різного рівня для важковиховуваного учня незмінно пов'язано з оцінюванням учнів та їх «поділом» на позитивних або негативних, а відповідно до цього, із встановленням з ними відповідних емоційних відносин. Емоційні відносини часто сприяють налагодженню стосунків між підлітками швидше та ефективніше, ніж конкретні рекомендації дорослих щодо вибору друзів тощо.

Тьютор у процесі виховання учня створює всі умови, щоб останній мав можливості для пізнання себе самого, утвердження й підтвердження свого статусу, свого місця й позитивної ролі в учнівському колективі, у групі однолітків. Саме тьютор стає основною опорою в бажанні вихованця утвердитися у своєму існуванні, у своїй значущості й цінності в соціумі. Підтвердження значущості для вихованця є важливим; він прагне не залишитися «непоміченим» у класі й не бути витисненим з нього, адже це легко може «відчинити двері» до групи однолітків з девіантною поведінкою. Тому тьютор разом із колегами, що працюють з учнями класу, де навчається важковиховуваний учень, а також разом з усім педагогічним колективом школи щоденно виконує процедуру «підтверджувальної терапії», а саме – правила, ритуали, привітання, знайомства тощо.

Тьютор не може виключати потенціал внутрішньоособистісної функції спілкування для вихованця, коли він спілкується сам із собою. Таке спілкування відбувається найчастіше через внутрішню мову в діалозі: що в мене не виходить?; я це зробив(ла) і всі були задоволені; я порушив дисципліну на уроці, проаналізував причини, дійшов висновків і накреслив шляхи виправлення своєї поведінки тощо.

Безсумнівно, формою спілкування тьютора з вихованцями є діалог на основі суб'єкт-

суб'єктних відносин, які можливі за: а) наявності психологічного налаштування на актуальний стан співрозмовника і власний психологічний стан; б) безоцінного сприймання особистості учня, спілкування тьютора з учнем на основі довіри; в) сприймання тьютором учня як рівного, з власною думкою і рішенням; г) обговорення змісту нерозв'язаних проблем і нез'ясованих питань, які стосуються учня. Тьютор завжди спілкується від свого імені, не посиляючись на ті чи інші авторитети, які «далекі» й невідомі вихованцеві. Діалогічне спілкування дає змогу досягти глибинного порозуміння, саморозкриття учня та його морального зростання.

З огляду на це, для тьютора в організації правового виховання підлітків одним із головних принципів є принцип індивідуалізації, що дає змогу вибудувати разом з підопічним його власну траєкторію навчання, виховання та розвитку. Ефективність у досягненні поставленої мети – виправлення девіантної поведінки важкої дитини – безпосередньо залежить від взаємодії двох людей – тьютора й підопічного, «...адже кожен тьютор – це коли двоє сидять за столом разом і намагаються вчитися. Оскільки тьюторство надзвичайно індивідуалізоване, воно може швидко впливати» (Chin, Rabow, & Estrada, 1999, с.1–2).

Для поступового досягнення мети програми правового виховання підлітка тьюторові необхідно врахувати індивідуальні риси характеру учня, методично грамотно підібрати найбільш ефективні форми, методи та дієві засоби виховання.

Реалізація принципу індивідуалізації у правовому вихованні підлітка – тривалий і складний процес. Тьютор повинен повірити в учня, проаналізувати його минуле, ознайомитися з останньою характеристикою, уявити майбутнє й накреслити перспективний план дій, не нагадуючи вихованцю про негативні випадки з минулого й навіть більше – не докоряючи йому за те. На першому етапі стосунків із важковиховуваним учнем важливо зрозуміти недоліки у його вихованні і з'ясувати, у який момент розвитку вони відбулись. Також важливо ретельно вивчити особливості поведінки, характеристику рис особистості важкого підлітка, щоб разом із ним розробити програму його виховання (Оржеховська, 2016).

Серйозним і складним напрямом у роботі тьютора є вивчення побуту й помешкання, у якому проживає підліток, визначення статусу його родини, стосунків між її членами, а також дослідження оточення підлітка як у школі, так і в місцях його перебування у вільний від навчання час. Саме оточення друзів найчастіше впливає на кримінальні вчинки підлітка.

«Неповнолітні, які стали схильними до кримінальних вчинків, демонструють більшу

згуртованість та активність соціалізованої поведінки, ніж їхні однолітки. Відсоток злочинів, скоєних у групі, постійно зростає і на сьогодні становить від 70 до 90%. ...Характерною ознакою протиправних дій сучасних школярів є те, що вже 11-12-річні підлітки об'єднуються у стихійні групи для скоєння злочинів та формування кримінальної кар'єри. ...Криміногенні молодіжні угруповання з різним ступенем організованості виявлені на всіх рівнях територіально-адміністративної структури України. Особливо тривожним є той факт, що вони проникли в сільську сім'ю – донедавна традиційно стабільну духовно-моральну інституцію» (Оржеховська, & Пилипенко, 2007, с. 26).

Наступним етапом роботи тьютора з правового виховання підлітка є процес з'ясування та виявлення позитивних моральних якостей і добрих вчинків вихованця як у минулому, так і нині, які й стануть опорними у вихованні. Цей процес потрібно весь час моніторити, вносити корективи й навіть за незначних, скромних кроків у добрих і корисних справах для соціуму, однолітків або сусідів, заохочувати дитину до виправлення. Кінцевою метою правового виховання є допомога важковиховуваному підлітку в розв'язанні кризової ситуації, що склалася, і спроможність самостійно змінити свою долю на кращу. Для цього важливо навчити підлітка оцінювати власні вчинки, виявляти їх негативні й позитивні сторони, аналізувати причини виникнення проблемної ситуації та продумувати варіанти виходу з кризи. Вихід із кризи, особливо якщо він обраний дитиною і підтриманий тьютором, і подальша слухняна поведінка як процес самовиховання відбуваються завдяки тьюторові та іншим учасникам правового виховання.

Дієвим способом, згідно з принципом індивідуалізації, є залучення до процесу правового виховання відомих спортсменів за місцем проживання підлітка. Ефективність таких взаємовідносин збільшується, якщо спортсмен є представником улюбленого підлітком виду спорту. Організація таких зустрічей, запрошення дитини на спортивні змагання, для знайомства з командою тощо повинні бути узгоджені з тьютором. Доцільним буде виступ спортсмена або представника іншої професії перед класом, що може продемонструвати особисте знайомство з важковиховуваним підлітком. Це сприятиме зростанню його авторитету серед однокласників, упевненості в собі й у виборі правильного шляху до виправлення. Для цього тьюторові потрібно виявити здібності підлітка, щоб допомогти йому повірити у власні сили, вселити надію на покращення долі. Добре, якщо до процесу виховання долучаться однокласники й

запропонують йому справу, результат якої потрібен усім.

Розроблена траєкторія процесу виховання «важкого» підлітка передбачає комплексне застосування методів виховання й виховного такту, взаємодоповнюваність різних форм роботи з вихованцем. А це можливо завдяки принципу гнучкості, що враховує не лише корекцію створеної траєкторії, а й миттєвий зворотний зв'язок, який швидко сигналізує про збої в досягненні гіпотетичних результатів і вказує на необхідність зміни способів або прийомів впливу на підлітка. Принцип гнучкості орієнтує тьюторську діяльність на підтримку ініціативності вихованця, його права вибору розваг, використання вільного часу чи здійснення корисних справ. Принцип гнучкості через тьюторську діяльність безпосередньо пов'язаний із принципом варіативності, відповідно до якого, підліток намагається розв'язувати різноманітні «дрібні» проблеми, що виникають під час взаємовідносин з однолітками або однокласниками в школі або в період розроблення перспективного плану власного розвитку, шляхів вибору професії та майбутнього життя. Деякі дослідники вважають, що ефективним маркером реалізації принципу варіативності в процесі просування підлітка по шляху виправлення є письмовий аналіз зробленого, опис ставлення до того чи іншого вчинку, написання есе про перспективи свого життя після навчання в школі тощо. Це допомагає вихованцю побачити себе ніби в дзеркалі (Rayan, 2001, с. 6), упорядковувати та матеріалізувати свої думки через письмо (Wootton, 2007, с. 79), а тьюторові – оцінити зроблену роботу, урахувати недоліки й внести корективи до програми виховання; удосконалити комунікативність у спілкуванні з підопічними. Тож коротенькі виклади думок у формі есе є раціональним способом мобілізації зворотного зв'язку з тьютором.

Робота тьютора з правового виховання підлітків охоплює роботу з учнями всього класу, але насамперед зі злісними порушниками дисципліни в школі та соціальних норм поведінки в громадських місцях. Така робота передбачає проведення виховних годин («Мій обов'язок – навчання», «Наш закон, наша сила», «Кримінальна відповідальність неповнолітніх», «Правова культура»); круглих столів («Мої права та обов'язки», «Мистецтво спілкування») тощо. Водночас тьютор дотримується методичних рекомендацій МОН України щодо ознайомлення учнів із питаннями захисту прав дітей, загальною декларацією прав людини, положеннями Конвенції прав дитини та Європейської Конвенції про захист прав людини.

Для продуктивного спілкування з учнями тьютор обов'язково має бути обізнаним із типологією психіки дітей із девіантною поведінкою, що дасть

змогу йому вибудувати ефективну програму дій. Цікавою для нашого дослідження є типологія важковиховуваних учнів, розроблена В. Сорокою-Росинським (1991), який, до речі, запропонував замість терміна «важковиховуваність» застосовувати термін «відхилення від норми» і виділив такі види відхилень: 1) субнормність (дефективність); 2) супранормність (підвищена обдарованість); 3) денормність (відхилення від норми у вузькому значенні цього слова).

Учений пропонує «рецепти» підходів до виховання дітей із різними типами відхилень. Так, одному учневі потрібна допомога тьютора для набуття самостійності, загартування характеру, щоб стати стійким до зовнішніх подразнень (образ, неприємних і незаслужених висловлювань на свою адресу); іншого потрібно залучити до суспільно корисної праці, щоб він підвищив свій статус серед однолітків, став лідером; третьому – надати можливість виявити себе в нових справах, щоб сформувати «віру у свої сили та впевненість у собі». Деякі діти здаються «мовчунами», замкненими та безініціативними, але за грамотно побудованої програми розвитку культури спілкування вони поступово починають

розкриватися, прилучатися до спільних справ, вносити корективи до намічених проєктів і кожного разу піднімаються на вищий щабель активності.

Розпізнавання відхилень від норми в бік негативних учинків із'ясування причин цих відхилень – дуже необхідна процедура в діяльності тьютора з правового виховання.

Висновки. Отже, виховання та перевиховання підлітків із девіантною поведінкою виходить на інший рівень, якщо до цієї справи прилучається тьютор. Він має достатньо часу на комунікації з класним керівником, учителями-предметниками, адміністрацією школи, а також із різними інстанціями поза школою і може впливати на клас і окремих учнів з метою виховання правової культури, пропедевтики знань про права дитини та норми поведінки в соціумі.

Перспективу подальших досліджень в окресленому напрямі вбачаємо в розробленні методичних рекомендацій для тьюторів з організації правового виховання підлітків у позаурочний час на принципах індивідуалізації, гнучкості та варіативності, а також у детальному розкритті методики правового виховання.

Список використаних джерел

- Головченко, В. (1993). Правове виховання учнівської молоді: питання методології та методики. Київ: Наук. думка. 134 с.
- Оржеховська, В. М. (2016). Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. 194 с.
- Оржеховська, В. М., & Пилипенко, О. І. (2007). Превентивна педагогіка: навч. посіб. Черкаси: Вид-во Чабаненко Ю. 93 с.
- Сорока-Росинський, В. Н. (1991). Педагогические сочинения. А. Т. Губко (Сост.). Москва: Педагогика. 240 с.
- Сухомлинський, В. О. (1977). Вибрані твори: у 5-ти томах (Т. 3.: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина). Київ: Рад. шк. 670 с.
- Фіцула, М. М. (1997). Правове виховання учнів: метод. посіб. Київ: ІЗМН. 148 с.
- Chin, T., Rabow, J., & Estrada, J. (1999). Tutoring matters: everything you always wanted to know about now to tutor. Philadelphia: Temple University Press. 240 p.
- Mayr-Harting, H. (2006). The Oxford Tutorial. Appleton, Wisconsin: Lawrence University.
- Rayan, D. (2001). Perfection in politics and philosophy. The Oxford Tutorial. Oxford: Blackwell's. P. 78–86.
- Wootton, S. (2007). An inductive inquiry into managing tutorial provision in post-compulsory education: Doctorial, Sheffield Hallam University (United Kingdom).

Відомості про автора:

Максимов Олександр Сергійович
neorghim54@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/17/21

Матеріал надійшов до редакції 15. 02. 2021 р.
Прийнято до друку 11. 03. 2021 р.

References

- Golovchenko V. (1993). Legal education of student youth: questions of methodology and methods. Kyiv: Nauk. Dumka, 134 p.
- Orzhekhovska V.M. (2016). Formation of prosocial behavior of students in a preventive educational environment. Cherkasy: Chabanenko Yu. Publishing House, 194 p.
- Orzhekhovska V.M., Pilipenko O.I. (2007). Preventive pedagogy: textbook. Cherkasy: Chabanenko Yu. Publishing house, 93 p.
- Soroka-Rosinsky V.N. (1991). Pedagogical works. A.T. Gubko (ed.). Moscow: Pedagogy, 240 p.
- Sukhomlinsky V.O. (1977). Selected works: in 5 volumes (Vol. 3: I give my heart to children. Birth of a citizen. Letters to my son). Kyiv: Rad. Shkola, 670 p.
- Fitsula M.M. (1997). Legal education of students: a manual. Kyiv: IZMN, 148 p.
- Chin, T., Rabow, J., & Estrada, J. (1999). Tutoring matters: everything you always wanted to know about now to tutor. Philadelphia: Temple University Press, 240 p.
- Mayr-Harting, H. (2006). The Oxford Tutorial. Appleton, Wisconsin: Lawrence University.
- Rayan, D. (2001). Perfection in politics and philosophy. The Oxford Tutorial. Oxford: Blackwell's, P. 78–86.
- Wootton, S. (2007). An inductive inquiry into managing tutorial provision in post-compulsory education: Doctorial, Sheffield Hallam University (United Kingdom).

Information about the author:

Maksymov Oleksandr Serhiiovych
neorghim54@gmail.com
Melitopol Bohdan Khmelnytsky
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/17/21

Received at the editorial office 15. 02. 2021.
Accepted for publishing 11. 03. 2021.